

Karoliina Lamppula
Opinnäytetyö (AMK)
Kirjasto- ja tietopalvelu
2015

Karoliina Lamppula

AINEISTONÄYTTELYJEN TOTEUTTAMINEN OSA- NA KIRJASTONHOITAJAN AMMATTITAITOA

– Projektimuotoinen opinnäytetyö Raision kaupunginkirjastossa

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kirjasto- ja tietopalvelun ko

Elokuu 2015 | 40

Ohjaaja Olli Mäkinen

Tekijä Karoliina Lamppula

AINEISTONÄYTTELYJEN TOTEUTTAMINEN OSANA KIRJASTONHOITAJAN AMMATTITAITOA – PROJEKTIMUOTOINEN OPINNÄYTETYÖ RAISION KAUPUNGINKIRJASTOSSA

Opinnäytetyön tavoitteena oli aineistonäyttelyjen toteuttaminen Raision kaupunginkirjastossa. Työn käytännön osuus suoritettiin elo-syyskuussa 2012, jolloin Raision kirjastossa olivat esillä Helene Schjerfbeckin 150-vuotismerkkipäivänäyttely sekä Venäjän ja Ruotsin hallitsijoiden tapaamista Turussa vuonna 1812 juhlistava 200-vuotisnäyttely. Työstämiseen kuuluivat kahden eri aiheen kohdalla hieman toisistaan poikkeavat vaiheet, jonka osia olivat aiheen ideointi, näyttelyn ulkoasullinen suunnittelu ja oheisrekvisiitan kokoaminen, aineiston valinta, näyttelyn pystytys ja purkaminen sekä toteutuksen arviointi.

Kirjallisessa työssä aineistonäyttelyjen toteuttaminen nähdään projektina, jonka eri vaiheita käydään opinnäytetyössä läpi projektinhallinnan näkökulmasta. Työssä käsitellään myös aineistonäyttelyjä osana kirjastonhoitajan ammattitaitoa. Jatkuvasti vaihtuvat aineistonäyttelyt ovat osa kirjastojen arkea, ja niiden tavoitteena on kirjastoaineiston esille tuominen eri keinoin. Aineistonäyttelyt vaativat tekijältään niin luovuutta kuin yhteistyökykyä, ja näyttelyjen huolellinen toteuttaminen edellyttää runsasta vaivannäköä sekä näkymättömän työn hoitamista. Esille tulevat tämän päivän asiakaslähtöiset palvelumuodot kirjastotyössä. Lisäksi käydään läpi toteutettujen aineistonäyttelyjen aiheiden taustaa.

ASIASANAT:

kirjasto, kirjastonkäyttö, näyttelyt, näyttelytoiminta, aineistonvalinta, asiakaslähtöisyys

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Library and Information Services

August 2015 | 40

Instructor Olli Mäkinen

Karoliina Lamppula

MATERIAL DISPLAYS AS PART OF PROFESSIONAL SKILLS OF A LIBRARIAN – A PROJECT-BASED THESIS IN RAISIO CITY LIBRARY

The purpose of this thesis was to complete two material displays in Raisio City Library. A practical task was done in 2012 as the material displays were exhibited. The subjects of the material displays were 150th anniversary of a Finnish painter Helene Schjerfbeck and 200th anniversary of the meeting between Russian and Swedish monarchs in Turku in 1812. The task included several phases which varied a bit between two different displays. The phases included roughly ideation of subjects, planning of appearance and finding properties, choosing material, setting up and taking down the material displays..

In this thesis the material displays are seen as a project and they are handled through project management. Displaying library material is part of everyday life in libraries. The purpose of doing it is to introduce library material. It demands creativity as well as cooperating skills to accomplish the displays. It also takes a lot of effort and imperceptible work to perform them properly. Material displays are also dealt with professional skills of a librarian including current focus on a customer-oriented approach. In addition the thesis contains background of the subjects of the material displays.

KEYWORDS:

library, library usage, exhibitions, library displays, materials selection, customer-oriented approach

SISÄLTÖ

SISÄLTÖ	4
KUVAT	5
SANASTO	6
1 JOHDANTO	7
2 AINEISTONÄYTTELYT OSANA KIRJASTONHOITAJAN AMMATTITAITOA	8
2.1 Aineistonäyttelyjen asiakaslähtöisyys	8
2.2 Valmisteluvaiheet ja yhteistyö	10
3 AINEISTONÄYTTELYJEN AIHEET JA NIIDEN TAUSTAA	12
3.1 Taiteilija Helene Schjerfbeck	12
3.2 Hallitsijat Aleksanteri I ja Kaarle Juhana Turussa vuonna 1812	16
4 AINEISTONÄYTTELY PROJEKTINA	18
4.1 Suunnittelu	18
4.2 Työnjako, resurssit ja ongelmakohdat	20
4.3 Raportointi ja päättäminen	21
5 AINEISTONÄYTTELYT RAISION KAUPUNGINKIRJASTOSSA 5.8–3.9.2012	23
5.1 Helene Schjerfbeck 150 vuotta	23
5.1.1 Näyttelyn valmistelu	23
5.1.2 Näyttelyn kulku ja arviointi	28
5.2 Vuoden 1812 tapaamisen 200-vuotismarkkipäivä	31
5.2.1 Valmistelu ja esillepano	31
5.2.2 Näyttelyn kulku ja arviointi	35
6 POHDINTAA	37
LÄHTEET	39

KUVAT

Kuva 1. Haavoittunut soturi hangella (1880) edusti Schjerfbeckin aikana naistaiteilijalle sopimatonta aihepiiriä.....	13
Kuva 2. Toipilaassa(1888) on henkilökohtaisuutta Schjerfbeckin omien kokemusten kautta.....	14
Kuva 3. Omakuva (1935). Omakuvat ovat Schjerfbeckin tunnetuimpia teoksia.....	16
Kuva 4. Schjerfbeck-aineistoa oli saatavilla runsaasti.....	24
Kuva 5. Taidekortteja ja Schjerfbeck-kirjoja sisältävä vitriini.....	25
Kuva 6. Turun Taidemuseon kokoelmista löytyi näyttelyyn muun muassa vanha lehtijuttu erään Schjerfbeckin maalauksen synnystä.....	26
Kuva 7. Schjerfbeck-aineistonäyttely sai tuekseen muun muassa julisteita taiteilijan töistä.....	27
Kuva 8. Lainattavissa oleva aineisto merkittiin oransseilla lapuilla.....	29
Kuva 9. Schjerfbeck-aineistonäyttelyn myötä kirjaston musiikki- ja taideosastolle lanseerattiin uusi näyttelytila. Kuvassa valokuvanäyttely keväällä 2015.....	30
Kuva 10. Turun maakunta-arkiston kokoelmasta lainattu Åbo Allmänna Tidning -lehden vuosikerta hallitsijoiden tapaamisesta kertovan uutisen kohdalta esille aseteltuna.....	32
Kuva 11. 1812-tyyliin puettujen nukkien taustalle valikoitui aikalaispuvustoa kuvaava aukeama.....	33
Kuva 12. Näyttelyn aihetta katsojalle avaava teksti ja lainattavissa olevia teoksia vuoden 1812 aihepiiristä.....	34
Kuva 13. Hallitsijoiden kuvat ja muut yksityiskohdat vitriinissä toivat esiin kuninkaallista ajan henkeä.....	35

SANASTO

Aineistonäyttely	Näyttely, jossa kirjaston aineistoa on nostettu hyllystä erilliselle näyttelytasolle näkyviin. Aineistonäyttelyllä on jokin teema, jonka mukaan esillä oleva aineisto on valittu. (Grönholm ym. 2014, 7.) Kirjanäyttelyllä tarkoitetaan samaa asiaa kuin aineistonäyttely.
Asiakaslähtöisyys	Lähestymistapa, jossa palvelu tai tuote pyritään tekemään mahdollisimman hyvin asiakkaiden tarpeita vastaavaksi (Wikipedia 2015).
Esillepano	Aineiston asettaminen näytille, pois hyllyistä, jolloin se on enemmän esillä ja paremmin löydettävissä asiakkaan kannalta (Grönholm ym. 2014, 7).
Näyttelyvitriini	Lasivitriini, johon voi laittaa aineistonäyttelyn lisänä esille arvokastakin materiaalia, joka on hyvä pitää näyttelyn ajan lasin takana katseltavana.
Oheisrekvisiitta	Tarkoittaa tässä työssä aineistonäyttelyn elävöittämiseksi esille laitettua aihepiiriin liittyvää muuta materiaalia, jolla somistetaan näyttelytilaa tai tuodaan näyttelylle lisäinformaatiota tai -arvoa.
Projekti	Tavoitteellinen, tietyn ajan kestävä prosessi, jonka kulku tulee onnistuakseen suunnitella, organisoida, toteuttaa, seurata, valvoa ja arvioida tarkasti. (Vilka ym. 2003, 48.)
Visuaalisuus	Visuaalinen tarkoittaa näköaistiin ja kuvallisuuteen liittyvää havainnointia. Visuaalinen viestintä on kuvallista viestintää. (Wikipedia 2015.)

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössä kuvataan Raision kaupunginkirjastossa pidettyjen aineistonäyttelyiden vaiheet. Työn tavoitteena on kahden erilaisen aineistonäyttelyn suunnittelu ja toteuttamisprosessi. Aiheet valikoituivat ajankohdan mukaan Helene Schjerfbeckin 150-vuotismarkkipäivänäyttelyksi ja Ruotsin ja Venäjän hallitsijoiden historiallista tapaamista Turussa juhlistavaksi 200-vuotinäyttelyksi.

Projekti käynnistyi toukokuussa 2012, jolloin näyttelyt ja niiden aiheet täsmen-tyivät. Helene Schjerfbeckiä käsittelevä aineistonäyttely oli opinnäytetyön tekijän oma valinta ja lähtökohta koko lopputyöaiheelle. Tekijälle läheinen taideaihe sai Raision kaupunginkirjaston toimeksiantona rinnalleen haastavan historia-aiheen suurvaltojen hallitsijoiden tapaamista juhlistavan aineistonäyttelyn toteutuksen myötä.

Aineistonäyttelyihin perustuva toiminnallinen lopputyö tuntui luontevalta, koska tekijä oli työssäoppimisen kautta innostunut luovuutta ja visuaalisuutta vaativiin aineiston esillepanon näyttelyihin. Aihepiiriä on tutkittu niukasti, joten aihevalintaa voi siksi pitää perusteltuna. Koska aihepiiri on kirjastonäkökulmasta vähän käsitelty, teoriaosuuteen valittiin kirjallisuutta hieman myös museoiden näyttelytoiminnasta.

Työn alussa käsitellään aineistonäyttelyitä osana kirjastotyöntekijän ammattitaitoa. Kirjastot ovat uusiutumisvaatimusten myötä aktiivisesti kehittäneet uusia, asiakaslähtöisiä palvelumuotoja. Aineistonäyttelyt ovat perinteistä aineistopromootiota, jonka toteutuskeinot ovat mitä moninaisimmat. Kolmas luku keskittyy Helene Schjerfbeckin uraan ja asemaan maamme yhtenä merkittävämpänä kuvataiteilijana sekä avaa 1812-juhlavuoden historiallista merkitystä lukijalle. Neljäs luku avaa aineistonäyttelyn eri vaiheita projektina ja viidennessä luvussa käsitellään opinnäytetyönä tehdyt aineistonäyttelyt vaihe vaiheelta.

2 AINEISTONÄYTTELYT OSANA KIRJASTONHOITAJAN AMMATTITAITOA

2.1 Aineistonäyttelyjen asiakaslähtöisyys

Tämän päivän kirjastot panostavat asiakaslähtöiseen asiantuntijuuteen. Tällöin asiakkaan tarpeet ja mieltymykset halutaan nähdä yksilöllisesti suuntaamalla työpanosta kirjastojen markkinointiin ja näkyviksi tekemiseen. (Tyrväinen 2011, 174–175.) Aineistopromootiolla tarkoitetaan kirjaston aineiston ja toiminnan esille tuomista eri tavoin: kirjaston verkkosivuilla tapahtuvasta markkinoinnista kirjavinkkaukseen ja kirjailijavierailuihin. Myös aineistonäyttelyt ovat osaltaan tätä palvelukulttuuria, jossa asiakkaan kokemus ja näkemys ovat keskeisessä asemassa.

Kirjastoasiakkaita ei ole tarkoituksenmukaista yrittää asettaa minkäänlaiseen tärkeysjärjestykseen, eikä asiakaslähtöisyydellä kirjastossa edes välttämättä tarvitse pyrkiä käyttäjämäärien kasvattamiseen. Näin ei liioin ole kannattavia tai kannattamattomia asiakkaita. Segmentointi tarkoittaa asiakkaiden rajaamista yhteisiä tarpeita omistaviin ryhmiin palveluista ja tuotteista puhuttaessa (Helinsky 2012, 47–48). Kirjastomaailmassa asiakkaiden segmentoinnilla pyritään – kaupallisesta alasta poiketen – tunnistamaan unohdetut tai vähälle huomiolle jääneet asiakasryhmät (Jokitalo 2010, 16). Myös aineistonäyttelyitä kootessa olisi tarpeen segmentoida asiakkaita ja ottaa huomioon erilaiset mieltymykset ja kiinnostuksen kohteet (Grönholm & Vaararinne 2014, 26).

Kirjastoasiakkaat ovat aina yksilöitä erilaisine mieltymyksineen ja tarpeineen, myös aineistonäyttelyjen suhteen. Siksi onnistuminen aineistonäyttelyissä on paljolti makuasia. Osalle asiakkaista esimerkiksi kovin luova lähestymistapa aihepiiriin aineistonäyttelyissä voi tuntua vieraalta. Luonnollisesti myös asiakkaiden kiinnostuksen kohteet vaihtelevat. Schjerfbeck-aiheinen aineistonäyttely on jo lähtökohtaisesti taideharrastajaryhmän intressejä palveleva näyttely, vaikka Schjerfbeck taiteilijana yleisesti hyvin tiedetäänkin (Pohjola 2012).

Valittu lähestymistapa aihepiiriin ei välttämättä miellytä kaikkia katsojia, mutta pelkkä paljas kirjanäyttely taas on helposti vähemmän kiinnostava vaihtoehto, joka ei herätä mielenkiintoa, vaikka sisällöllisesti aineiston puolesta toimisikin. Tarvitaan valitun aineiston lisäksi toisenlaista kosketusta aihepiiriin, tapahtuu se sitten esimerkiksi visuaalisin tai vankasti informatiivisuuteen tukeutuvain keinoin.

Aineistonäyttelyiden tavoitteena on aina lisätä aineiston saavutettavuutta ja näkyvyyttä asiakkaille: tarkoitus on aineiston esille nostaminen (Perälä 2010, 20, 43). Samalla kirjasto tekee itsestään helpommin lähestyttävän (Liutta, Meriluoto & Ropponen 2002, 6–7). Nämä tavoitteet voi näyttelyiden kautta saavuttaa monin eri keinoin.

Aineistonäyttelyt auttavat nostamaan esiin yksittäisiä teoksia kirjastoissa, ja asiakas saattaa tehdä niiden kautta yllättäviäkin valintoja ja löytää teoksia, joiden olemassaolosta hänellä ei ole ollut tietoa. Asiakas voi saada aineistonäyttelyiden kautta lisätietoa entuudestaan kiinnostavasta aiheesta tai ne voivat saattaa hänet täysin uuden aihepiiriin, kirjallisuudenlajin tai harrastuksen pariin. Joskus aineistonäyttelyt voivat myös yksinkertaisesti herättää asiakkaassa muistoja tai hyvää mieltä. (Kauranen 2013, 18.) Grönholmin ja Vaararinteen (2013, 37) mukaan aineistonäyttely käsitteenä on usein epäselvä kirjastoasiakkaille: se saatetaan helposti sekoittaa kirjaston ylläpitämässä tiloissa pidettäviin taidenäyttelyihin tai vastaaviin. Kirjojen ja muun kirjastoaineiston muodossa tai toisessa tapahtuva esillepano kirjastotiloissa saattaa olla asiakkaalle itsestäänselvyys, jota ei ole tarpeen kovin tarkasti rekisteröidä kirjastossa asioidessa.

Oleellista on lisäksi aineistonäyttelyjen tuoma viihtyisyys ja vaihtelu kirjastotilalle. Vaihtuvat, eri tavoin somistetut näyttelyt tuovat uutta ilmettä kirjastojen muuten melko pysyville arkkitehtonisille puitteille ja kalustusratkaisuille. Niiden kautta vähennetään turhautumista ja lyhennetään jonoa neuvontatiskillä. (Liutta ym. 2002, 6–7.)

2.2 Valmisteluvaiheet ja yhteistyökuviot

Suuri osa aineistonäyttelyn rakentamisesta on näkymätöntä työtä, joka täytyy tehdä kirjaston arjessa muun työskentelyn ohella. Aineistonäyttelyn koonnin tuloksen näkee vasta pystytysvaiheessa. Näyttelyjen pystyttäminen vaatiikin sekä sinnikkyyttä että uskoa projektin onnistumiseen ja omiin luoviin kykyihin. Aina ei voi onnistua täydellisesti, sillä näyttely koostuu monesta tekijästä.

Mahdollisen oheismateriaalin hankinnassa on oltava pitkäjänteinen ja vastaan voi tulla epäonnistumisia ja jopa tilanteita, joissa saa osakseen epäystävällisyyttäkin. Tällöin on oltava ammatillinen eikä pidä lannistua, vaikka kaikki ei menisi kään kuten etukäteen oli ajatellut. Yhteistyötaidot ovat olennaisessa osassa: niin kollegoiden kuin muiden yhteistyökumppanien on omista näkökulmistaan tiedettävä näyttelyn aikataulu. Tärkeää on, että näyttelyn päätyminen ja siten palautusajankohta ja -tapa ovat selvillä myös näyttelyn rekvisiittaa omistavalle yhteistyökumppanille.

Lainatun materiaalin kuljetus hoidetaan sovitusti ja huolellisesti, mikäli tämä vaihe on näyttelyn tekijän vastuulla. Helposti särkyvä materiaali tulee pakata ja kuljettaa erityisen huolellisesti. Mukava käytäntö on muistaa kiittää keräilijää tai muuta yhteistyötahoa jollain persoonallisella tavalla (Liutta ym. 2002, 39–41). Näin toimittiin myös opinnäytetyön näyttelyiden kohdalla, ja yksityishenkilöinä materiaalia lainanneet saivat kiitoksena pienet, sopiviksi katsotut kiitoslahjat. Tähän tuskin on aina mahdollisuutta kirjastotyön arjessa, mutta on lähtökohtana hyvä tapa, varsinkin jos yhteistyökumppani näkee vaivaa näyttelyn eteen esimerkiksi kuljettamalla itse näyttelyssä tarvittavaa materiaalia kirjastoon.

Apua on uskallettava kysyä tarvittaessa lisäksi työtovereilta. Käytännön asiat, kuten vitriinien ja muiden mahdollisten tilojen varaaminen ja paikoilleen asettelu tai muu valmistelu, julisteiden työstäminen sekä yleinen näyttelystä tiedottaminen vaativat yhteistyötä ja suunnittelua, joka koostuu usein pienistä mutta tärkeistä osa-alueista. Tärkeää oli esimerkiksi projektin alkuvaiheessa ottaa käyttöön henkilökunnalle yleisesti käytössä olevasta työhuoneesta hylly kumpaakin näyttelyä ajatellen niihin vähitellen saapuvaa varattua aineistoa varten ja merki-

tä asia selkeästi ja hyvissä ajoin jo ennen näyttelyn alkamista muille kirjasto-työntekijöille. Näin varmistettiin, että varattu aineisto myöhemmin löytyi vaivattomasti yhdestä paikasta.

Aineistonäyttelyn työstäminen ei saisi olla yksinäistä puurtamista vaan monenlaisen, näyttelyn laadusta riippuvan yhteistyön tulos. Haastetta ja näyttävyyttä voi lisätä omalla henkilökohtaisella työpanoksella, esimerkiksi rekvisiittaa itse työstämällä. Pystyttämisvaiheessakin kannattaa kysyä neuvoa kollegoilta, sillä pitkään asian parissa työskentely aiheuttaa aihekokonaisuudelle sokeutumista. Helposti myös, koska aineistonäyttelyprojekti on pitkä prosessi, tulee visualisoida omassa päässä tietty näyttelyn yksityiskohta valmiiksi, jolloin on vaikeaa kyetä havaitsemaan vaihtoehtoisia tapoja. Käyttäjälähtöisyyttä on hyvä pohtia ääneen kollegan kanssa – tulee huomioida millä tavalla rekvisiitta ja aineisto ovat parhaiten saavutettavissa suhteessa esimerkiksi tiloihin ja niissä näkyvyyteen.

3 AINEISTONÄYTTELYJEN AIHEET JA NIIDEN TAUSTAA

3.1 Taiteilija Helene Schjerfbeck

Helene Schjerfbeck (1862–1946) on tunnetuimpia suomalaisia taidemaalareita, jonka arvostus on ollut viime aikoina nousussa (Bergström, Holger, Hämäläinen-Forslund & Laurila-Hakulinen 2001, 9). Schjerfbeckin ajan ahdas naiskäsitys varjosti väistämättä taiteilijauraa, ja aikalaisten oli vaikea ymmärtää hänen rajoja rikkovaa ja kokeilevaa tyyliään. Naisille oli vielä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa rajattu selvät taiteelliset alueensa, joiden kuvaamiseen heidän odotettiin mukautuvan. Naistaiteilijoille sopiviksi katsotut aihealueet löytyivät tiukasti kodin piiristä, kuten lapsiaiheista. (Konttinen 2004, 121–122.) Schjerfbeck ei alun perin itsekään osannut olla kunnianhimoinen omissa kyvyissään vaan suhtautui taitoihinsa vaatimattomasti (Konttinen 2004, 126).

Jo 18-vuotana Schjerfbeck kuitenkin tarttui rohkeasti historiallisen aihepiirin osa-alueeseen, jota monet ajan miestaiteilijatkin vierastivat liian vaativana: taitelumaalaus Haavoittunut soturi hangella (1880, Kuva 1) ei suinkaan jäänyt taiteilijan ainoaksi kuolemaan ja yksinäisyyteen viittaavaksi teoksekseen. (Hämäläinen-Forslund 2001, 86–89.) Teemoista muodostui Schjerfbeckille ominainen katsantokanta taiteeseen omien, vaikeiden elämäkokemusten myötä. Rohkea tarttuminen historia-aiheisiin oli yhteydessä Schjerfbeckin henkilökohtaiseen kiinnostukseen historiaa ja politiikka kohtaan, joka kumpusi hänen vahvasta oikeustajustaan ja herkästä omastatunnostaan (Konttinen 2004, 52).

Kuva 1 Haavoittunut soturi hangella (1880) edusti Schjerfbeckin aikana naistaitelijalle sopimatonta aihepiiriä. (Kuva Wikipedia 2015)

Schjerfbeckin elämään kuului vahvasti varhaisista vaiheista asti kokemansa ulkopuolisuuden tunne, joka juonsi juurensa pitkäaikaisesta lapsuusajan sairastelusta. Alkunsa sairauden kierre sai 4-vuotiaana loukkaantumisen seurauksena saadusta lonkkavammasta, joka piti hänet sekä vuoteenomana että erossa läheisistään vuosia. Vamman myötä hänestä tuli pysyvästi liikuntarajoitteinen. Vahvan jälkensä lapsuudessa eletty pitkä sairauskausi jätti Schjerfbeckiin myös henkisesti. (Konttinen 2004, 27–28.) Kuin kohtalon ivana Schjerfbeckin lonkkavamma oli syynä myös nuoruuden kihlauksen purkautumiseen. Schjerfbeck tuli jätetyksi tuntemattoman, englantilaisen taiteilijasulhasen pelättyä kihlattunsa lonkkavaivan olevan tuberkuloottista laatua. Tämän jälkeen Schjerfbeck ei edes harkinnut uutta avioliittoa, vaan valitsi yksinäisyyden, joka ei häntä koskaan jättäisi. (Hämäläinen-Forslund 2001, 94–96.)

Taide loi hänen elämälleen merkitystä ja samalla kanavan purkaa ilmeistä vihaa ja katkeruutta, jota pettymykset ja menetykset olivat synnyttäneet (Laurila-Hakulinen 2001, 22). Hylkäämiskokemuksen tuoma tuska näkyy Schjerfbeckin tuotannossa: *Toipilaan* (1888, Kuva 2) hän maalasi tästä kokemuksesta surutyötä tekevänä. Sen voi nähdä kätkettynä omakuvana, jossa ikään kuin yhdisty-

vät taiteilijan lapsuuden traumaattinen vammautuminen ja siihen välillisesti liittynyt myöhempi hylkääminen. (Laurila-Hakulinen 2001, 17.)

Kuva 2. Toipilaassa (1888) on henkilökohtaisuutta Schjerfbeckin omien kokemusten kautta. (Kuva Wikipedia 2015)

Keski-ikänsä kynnyksellä Schjerfbeck uudistui tyyllillisesti ja siirtyi realistisesta ilmaisusta pelkistyneeseen maalaustapaan. *Tyttö veräjällä* (1897) on nähty rajana näiden eri kausien välillä: tytön kasvot ovat vielä yksityiskohtaisesti kuvatut, mutta taustalla oleva luonto on kuvattu selkeärajaisiin, tasaisin väripinnoin. (Laurila-Hakulinen 2001, 21–22). Etsintävaihe kahden eri tyylikauden välillä oli kuitenkin pitkä ja kivulias prosessi, joka leimasi Schjerfbeckin taiteen 1890-lukua kokonaisuudessaan (Konttinen 2004, 215).

Olosuhteiden kautta Helene Schjerfbeckin muotokuvien malleista suurin osa oli naisia. Naistaiteilijalle oli hyvin luontevaa käyttää malleina naisia, joita Schjerfbeckinkin elinpiiristä löytyi helposti malleiksi luontuvina. (Holger 1997, 41.) Hän ei juurikaan työskennellyt ilman malleja mutta otti toisaalta melko vapaat kädet

toteutukseen ja saattoi maalauksissaan usein irrottaa mallit todellisesta ympäristöstään (Hämäläinen-Forslund 2001, 126). Schjerfbeck ei alistanut mallejaan miehisen maailman määrittelemien totuuksien alle vaan kuvasi heidät silminnähdyn eleettöminä, omiin askareisiinsa keskittyvinä, kunniallisina ja miehisestä katseesta riippumattomina hahmoina (Hämäläinen Forslund 2001, 128–130). Tässä viittaus Schjerfbeckin oman elämän kohtaloon ja valintoihin lienee harvinaisen selvä.

Omakuvia Schjerfbeck työsti yhteensä tiettävästi 36 – piirtäen, vesivärein tai öljyvärein (Holger 1997, 89). Niiden teho perustuu usein intensiivisen ylpeään tai säikähtäneeseen katseeseen (Hämäläinen-Forslund 2001, 135) (Kuva 3). Schjerfbeck päästi omakuvien tunnesisällön valloilleen vasta elämänsä loppupuolella (Laurila-Hakulinen 2001, 28). Sitä aiemmat omakuvat ovat ilmeeltään huomattavan itsetietoisia ja samalla etäisiä. Vanhuuden omakuvat ovat tyyliiltään rohkean ekspressionistisia teoksia, joissa näyttäytyy niin taiteilijan ahdistus kuin vääjäämättä lähestyvä kuolema. (Ahtola-Moorhouse 2000, 41-42.)

Kuva 3. Omakuva (1935). Omakuvat ovat Schjerfbeckin tunnetuimpia teoksia. (Kuva Youtube 2015.)

Raision kaupunginkirjaston Schjerfbeck-juhlavuoden aineistonäyttelylle annettu nimi ”Nainen ajan peilinä – Helene Schjerfbeck 150 vuotta” valikoitui juuri taiteilijan monipuolista naiskuvausta ajatellen, ja se sisältää samalla viittauksen myös Schjerfbeckin runsaaseen omakuvien maailmaan. Vuosikymmeniä jatkunut omakuvien sarja kertoo katsojalle niin taiteilijan mielenmaiseman muutoksista kuin jatkuvasta tyyllisestä uusiutumisesta.

3.2 Hallitsijat Aleksanteri I ja Kaarle Juhana Turussa vuonna 1812

Venäjän keisari Aleksanteri I ja Ruotsin kruununprinssi Kaarle Juhana tapasivat Turussa elokuussa 1812. Ranskalainen marsalkka Carl Johan Bernadotte oli hiljattain lähetetty Ruotsiin lapsettoman Kaarle XIII:n perijäksi. Aleksanteri I:lle tapaamismatka oli hänen toinen vierailunsa Turkuun, ja tällä kertaa hän sai odottaa kaupungissa neljän päivän ajan kruununprinssi Bernadottea, joka myöhästyi epäsuotuisien tuulien takia. Turkulaisten mielialat eivät olleet keisari

Aleksanterille myönteiset, sillä aiemmin samana vuonna oli julkaistu hallitsijan ukaasi pääkaupungin siirtämisestä Helsinkiin. Aleksanteri I:n kenraaliadjutantiksi noussut Gustaf Mauritz Armfelt oli tunnettu Turun vihaaja, joka ei peitellyt inhoaan vanhaa kotikaupunkiaan kohtaan ja edesauttoi päätöstä pääkaupungin muuttamisesta. Aurajoen rannoille oli kerääntynyt suuri kansanjoukko Ruotsin kruununprinssin laivaa vastaanottamaan, mikä ei ollut venäläisten mieleen. (Lahtinen 2014, 82.) Suuri osa turkulaisista haikaili tuolloin autonomiaa edeltävään aikaan eli Suomen paluuseen jälleen osaksi Ruotsia (Villstrant 1812). Samoihin aikoihin Turun tapaamisen kanssa Napoleon oli jo aloittanut suurhyökkäyksensä Venäjälle (Lahtinen 2014, 82).

Maaherran talossa käytiin kolmipäiväiset neuvottelut, joiden tuloksena Kaarle Juhana lupasi Aleksanteri I:lle asettua Napoleonin vastaan ja luopua vaatimuksistaan Suomeen. Vastapainona Kaarle Juhana sai Venäjältä lupauksen Norjasta. Kruununprinssi Bernadotten kerrotaan luvanneen keisari Aleksanterille myös laajan alueen Pohjois-Ruotsista, jos hän saisi pitää Ahvenanmaan. Aleksanteri ei myöntynyt tähän.

Turussa ei ole tämän jälkeen pidetty yhtä merkittävää hallitsijoiden tapaamista, jossa neuvoteltiin Euroopan historian kulusta. Neuvottelun päätyttyä keisari Aleksanteri kiirehti takaisin Pietariin, sillä Ranskan johtama valtava vihollisarmeija uhkasi maata. (Lahtinen 2014, 82–83.) Tapaamisen myötä – turkulaisten pettymykseksi – päätös Helsingin asemasta Suomen suurruhtinaskunnan uutena pääkaupunkina pysyi ennallaan

4 AINEISTONÄYTTELY PROJEKTINA

Toiminnallinen opinnäytetyö voidaan nähdä projektina. Projekti on tavoitteellinen ja tietyn ajan kestävä prosessi, jonka kulku tulee onnistuakseen suunnitella, organisoida, toteuttaa, seurata, valvoa ja arvioida tarkasti. Projektin kulmakiviä ovat realistinen aikataulutus, määritelty työskentelytapa ja ryhmämuotoisessa projektissa toiminnan yhteiset pelisäännöt. Täytyy myös suunnitella, miten projektin tulokset esitellään suullisesti ja kirjallisesti tai muulla keinoin. Projektityyppinen opinnäytetyö sisältää suunnitelman lisäksi ainakin yhden väliraportin sekä loppuraportin. Loppuraporttiin tekijä dokumentoi työskentelyn vaiheet ja sen laadun, tiedon hankinnan ja käsittelyn tavat, ongelmanratkaisun sekä arvioinnin. Raportti osoittaa laatijansa opinnäytetyössä vaaditun tutkivan kirjallisen viestintän taidot. (Vilkkä ym. 2003, 47–49.)

4.1 Suunnittelun oleellisuus

Sanotaan että hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. Tämä pätee myös projekteissa, joissa suurimmat virheet tehdään tavanomaisesti ennen varsinaisen projektityön alkua. (Kettunen 2009, 93.) Projektin suunnittelu on parhaan toimintatavan etsimistä (Pelin 2009, 89). Mahdollisimman selkeillä tavoitteilla ja huolellisella suunnittelun toteutuksella projekti tulee todennäköisimmin onnistumaan. Suunnitteluvaihetta edeltää yleensä määrittelyvaihe, jossa selvennetään, mitä projektin lopputuloksena halutaan saada. Se on tarpeellinen vaihe erityisesti jos projektin tavoite on vielä epäselvä. (Kettunen 2009, 51, 93.)

Projektsuunnitelmassa selvitetään projektin tausta ja lähtötilanne. Siinä selostetaan myös projektin tarkoitus, tavoite ja rajaukset. Apuna voi käyttää nykytilan-analyysiä, ongelma-analyysia ja swot-analyysia, jossa kartoitetaan projektin heikkoudet, vahvuudet, uhat ja mahdollisuudet. (Vilkkä ym. 2003, 49.) Projektsuunnitelmalle tulee valita jokin lähtökohta, jonka pohjalta suunnitelma laaditaan. Lähes kaikissa projekteissa on jokin korostetusti projektiin vaikuttava tekijä ohjaamassa hanketta, kuten aikataulu, tavoite, toimintatapa, budjetti ja tekijät.

Kun aikataulu on määräävä tekijä, projektin tulee olla valmis tietyssä päivänä. Tällöin suunnittelussa kiinnitetään projekti aikataulun suhteen ja lähdetään asetetusta määräpäivästä purkamaan tehtäviä taaksepäin ja mahdutetaan työ annettuun aikatauluraamiin. Kun tavoite on määräävä tekijä, puretaan tarvittava työ projektisuunnitelmassa osiin ja lasketaan sen pohjalta tavoitteen toteuttamiseen vaadittava ajan- ja rahankäyttö sekä resurssit. Budjetin pohjalta voidaan laskea, mitä kaikkea annetulla budjetilla pystytään toteuttamaan ja kuinka kauan annettu rahamäärä riittää. Toimintatapaan sidotussa projektissa projektin toimintamalli on sidottu johonkin kaavaan, josta ei voida poiketa. Tekijöitä korostavassa projektissa tavoitteita taas pyritään suuntaamaan tekijöiden osaamisalueiden ja vahvuuksien mukaan. Monissa projekteissa lähtökohtana on sekoitus edellä mainituista tekijöistä. (Kettunen 94–96, 2009.)

Aineistonäyttelyprojekti oli vahvasti aikatauluun sidottu suoritus, jonka suunnittelu ja työstäminen tuli asettaa sovittuun aikatauluun. Aineistonäyttelyjen ajankohta oli tiedossa hyvissä ajoin. Aikaa näyttelyjen valmisteluun oli pari kuukautta ja pystyttämiseen varattiin yksi päivä. Rahaa ei tässä projektissa käytetty lainkaan. Raison kaupunginkirjastolla ei ole määrärahoja aineistonäyttelyiden toteuttamiseen, vaan ne pitää luoda ikään kuin tyhjästä (Kiviniemi 2012).

Projekti vaiheistetaan prosessikuvaukseksi, jossa selvitetään vaiheiden järjestyks toisiinsa nähden ja prosessin osakokonaisuudet. Tehtäväjako ja aikataulu ovat kuvattava erittäin täsmällisesti. Jos projekti tarvitsee rahoitusta, tulee sekin suunnitella ja tehdä eritelty kustannusarvio. Huolellisesti tehty projektisuunnitelma sisältää myös riskianalyysin. (Vilkkä ym. 2003, 49.) Riskien hallinta auttaa tunnistamaan projektin kriittiset alueet. Vaikka kaikkea projektissa ei voida ennakoida, voi onnistuneella riskien analysoinnilla vähentää pieleen meneviä asioita kun kartoitetaan etukäteen mahdolliset ongelmakohdat ja seurataan riskien kehittymistä. (Pelin 2009, 227–228.) Hyvä kokonaissuunnittelu vähentää projektin epävarmuutta ja riskejä. Suunnittelun kautta myös kommunikaatio, yhteisymmärrys ja tehokkuus lisääntyvät sekä projektin tavoitteet selkiytyvät. (Kettunen 2009, 55.)

4.2 Työnjako, resurssit ja ongelmakohdat

Pienessä projektissa projektipäällikkö voi olla ainoa henkilöresurssi koko projektissa, jolloin toiminnan valvominen on varsin helppoa. Tällöinkin projektilla tulee silti olla ohjausryhmä tai ainakin valvoja (projektin omistaja), jolle projektin etenemisestä raportoidaan. Ilman valvontaa hankkeilla on usein tapana venyä ja viivästyä. Isommissa projekteissa ihmisten resursointi on monitahoista ja on mietittävä tarkkaan mm. henkilöiden määrä, työpanos sekä saatavilla olevien sopivien ihmisten valinta kuhunkin tehtävään. (Kettunen 2009, 159–160.) Tässä opinnäytetyössä lopputyön tekijä oli projektin ainoa henkilöresurssi, jonka tuli pitää langat käsissään. Projektin omistaja oli Raision kaupunginkirjasto, jonka kanssa yhteistyössä projektin toteuttaminen oli mahdollista.

Resurssien käyttö tulee suunnitella tehtäväkohtaisesti siten, että jokaiselle työtehtävälle määritellään oma tekijänsä. Kun projekti on jaettu riittävän pieniin osiin, voidaan jokaisen tehtävän kohdalla esittää henkilö, joka kyseisen tehtävän suorittaa. Projektin etenemisen ja seurannan kannalta on tärkeää, että projekti jaetaan välitavoitteisiin, jotka voidaan toteuttaa peräkkäisinä tai osittain rinnakkaisina työvaiheina. (Kettunen 2009, 106–108.) Projektisuunnitelmassa esitetyt rajaukset tarkentavat projektin sisältöä siten että ne selventävät mikä ei kuulu projektiin. Ne myös kuvaavat työnjakoa projektissa. Työmääräarvioiden tekemisen kautta syntyy samalla runko koko projektille ja sen läpiviennille. Kun käydään läpi kaikki projektin aikana tarvittavat työvaiheet, tiedetään mitä projektin toteuttamiseksi tulee tehdä. (Kettunen 2009, 61,111.)

Lopputyön tekijän työpanosta projektissa helpotti ainakin että 1812-juhlavuosiaiheisen näyttelyn aineistovalinnat tehtiin sovitusti Raision kaupunginkirjaston toimesta. Tällöin opinnäytteen tekijän oli mahdollista keskittyä näyttelyn somistukseen, oheisrekvisiitan hankintaan ja muuhun valmistelutyöhön.

Projektiin liittyy useita eri sidosryhmiä, joita projektipäällikön tehtävänä on johtaa ja pitää ajan tasalla projektin tilanteesta. Projektiryhmää projektipäällikkö johtaa ensisijaisesti päivittäin. Projektin omistaja ohjaa projektipäällikön ja projektin toimintaa. Muita sidosryhmiä on projektista riippuen kaikki ne tahot, joihin

projekti suoraan tai välillisesti vaikuttaa. Kun projektiin osallistuvia tahoja on paljon, tarvitaan myös paljon yhteydenpitoa ja palavereja eri toimijoiden kesken. Valvonta ja tiedonkulku ovat projektipäällikön vastuulla. (Kettunen 2009, 159–160.) Viestinnän suunnittelussa tulee valita oikea tapa viestiä ja harkittava viestin tavoite ja sisältö. Viestin vastaanottajalta saadun palautteen perusteella voidaan arvioida, onko viesti ymmärretty oikein. (Pelin 2009, 296–297.) Opinnäytetyöprojektissa viestinnän välineinä projektin tekijän ja kirjastohenkilökunnan kesken käytettiin palavereja, sähköpostia ja jopa lapulla tiedottamista. Muille mahdollisille yhteistyötahoille lopputyön tekijä katsoi parhaaksi ennen kaikkea rohkeasti soittaa, sillä se tuntui mutkattomimmalta tavalta tiedustella oheisrekvisiitan lainauksen mahdollisuutta tai muuta yhteistyötä. Tällöin oli mietittävä melko tarkkaan, miten asiansa esittää jotta viestin vastaanotto olisi mahdollisimman suotuisa. Ulkoinen tiedottaminen tapahtui mainintana Raisio tiedottaa -lehdessä ja kirjaston Facebook-sivulla.

Lähes jokainen projekti kohtaa ongelmia jonkin resurssin saatavuuden tai käytön osalta. Monissa projekteissa voi olla ongelmana, ettei löydy riittävästi tekijöitä, joilla on oikea osaamistausta. Projekteissa tulee aina eteen tilanteita, jolloin aiemmin laadittuja suunnitelmia tulee muuttaa. Erityisesti isojen projektien suunnitteluvaiheessa jokaista yksityiskohtaa ei välttämättä kyetä suunnittelemaan oikein. (Kettunen 2009, 162–164.) Tässä projektissa ongelmakohta oli jonkin aikaa oheisrekvisiitan hankinta, joka ei mennyt suunnitellusti vaan edellytti runsasta sopivien kohteiden etsimistyötä. Työn määrää oli tältä osin mahdollonta ennustaa etukäteen.

4.3 Raportointi ja päättäminen

Väliraportit esitetään esimerkiksi seminaareissa siten kuin on ennalta sovittu. Väliraportti on tilannekatsaus projektin edistymisestä, ja se on myös erinomainen työkalu alkuperäisen projektisuunnitelman tarkistamiseen. Väliraporttiin kirjataan senhetkinen aikataulutilanne, työskentelyn siihenastiset aikaansaannokset, käytetyt resurssit, työskentelyn ongelmat ratkaisuihin sekä arvio projektin

jatkotoimista. Projektin loppuraportti esitellään yleensä loppuseminaarissa. Loppuraportissa selostetaan projektin taustaa ja tavoitteita, tuloksia ja aikaansaannoksia, työn kulkua eri vaiheineen sekä johtopäätökset. Loppuraportin tulee sisältää myös arviointi. Tutkimusviestinnän vaatimuksien mukaisesti siihen kirjataan käytetyt lähteet ja yhteydet. Ilmaissullisesti ja tyyllisesti loppuraportti vastaa opinnäytetyöraportille asetettuja vaatimuksia. Käytetyt valinnat ja ratkaisut tulee perustella ja perustelut kirjoittaa tekstiin. (Vilkkä ym. 2003, 48–50.)

Käytännön työosuuden ja loppuraportin kirjoittamisen väli venyi opinnäytetyössä pitkäksi, mutta sillä ei ollut merkitystä projektin suorittamisen tai onnistumisen kannalta, sillä yhteistyö Raision kaupunginkirjaston kanssa päättyi käytännön osuuden ja sen arvioinnin jälkeen. Opinnäytetyön tekijä oli dokumentoinut projektin huolellisesti, mikä helpottaa aina loppuraportin syntymistä ja kuuluu hyvään projektinhallintaan.

5 AINEISTONÄYTTELYT RAISION KAUPUNGINKIRJASTOSSA 5.8–3.9.2012

5.1 Helene Schjerfbeck 150 vuotta

Tunnettujen henkilöiden merkkipäivät tuovat alati vaihtuvien aineistonäyttelyiden valikoimaan lähes loppumattoman aihekokonaisuuden. Myös erilaiset teemaviikot ja muut muistelupäivät aika ajoin soveltuvat hyvin näyttelyaiheiksi. (Liutta ym. 2002, 9.) Kumpikin työstetyistä näyttelyistä pohjautuu edellä mainittuihin teemoihin henkilö- ja tapahtumakeskeisesti.

Schjerfbeck on kautta aikain merkittävimpiä kotimaisia taiteilijoitamme ja hänen syntymänsä 150-vuotisjuhla ajankohta, jonka ennen näyttelyprojektia tiedettiin huomioitavan valtakunnallisesti. Varsinainen 150-vuotismerkkipäivä sijoittui heinäkuuhun, mutta elokuuhun päädyttiin aivan yhtä sopivana ajankohtana, sillä myös 1812-näyttely pidettiin elokuussa. Schjerfbeckiin lopputyön tekijä perehtyi taiteilijana sekä ihmisenä kirjallisuuden ja muun aineiston kautta jonkin verran ennen näyttelyn hahmottumista, jotta aineistonäyttelyprojektin käytännön työhön tarttuminen tuntuisi oman tietämyksen kautta luontevalta.

5.1.1 Näyttelyn valmistelu

Käytännön työ alkoi valitsemalla ja varaamalla saatavilla olevia Schjerfbeck-aiheisia teoksia eri kirjastoista Vaski-aineistotietokannastan kautta. Etukäteen tulee selvittää, onko valitusta aihepiiristä olemassa tarpeeksi aineistoa näyttelyä ajatellen. Myös niteiden kunto on aiheellista varmistaa, jolloin niiden tiedetään olevan näyttelykelpoisia. (Grönholm ym. 2013, 27.) Raison kokoelmassa olevien niteiden saattoi pääasiassa luottaa olevan hyllyssä näyttelyä pystytettäessä, sillä yksittäisen teoksen puuttuminen ei olisi juuri haitannut, koska näytteille tuleva aineisto oli ilahduttavan runsas (Kuva 4). Noin 20–30 varausta tehtiin hyvissä ajoin ennen näyttelyn alkua kirjaston erillisellä lainauskortilla Vaskitietokannan kautta. Joidenkin teosten näyttelyyn päätyminen oli aineistoa vara-

tessa epävarmaa, sillä niiden sisältö ei täysin avautunut pelkkien luettelointitietojen avulla. Kaikki teokset tuli ainakin pikaisesti selaten käydä läpi ennen näytteille asettamista, jotta käsillä olevan niteen kunto tuli tarkistetuksi.

Kuva 4 Schjerfbeck-aineistoa oli saatavilla runsaasti.

Muutamia Schjerfbeckiä sivuavia tai käsitteleviä teoksia ei lopulta ollut tarkoituksenmukaista laittaa esille, sillä onneksi valinnan varaakin oli. Esimerkiksi ruotsinkielistä materiaalia ei ollut välttämätöntä laittaa esille, sillä Raisio ei kuulu kaksikielisiin kuntiin. Aineistonäyttelyjen teoksia hankittaessa tulee silti muistaa aiheen monipuolinen käsittely. Erityisesti aihepiirin ollessa jostain syystä kiistelly, tulisi siitä muistaa laittaa esille ennakkoluulottomasti erilaisia näkökulmia, jotta asiakkaan on mahdollista valita oma näkökantansa. Liika tasapuolisuuden tavoittelu ei saa kuitenkaan olla kahle näyttelytoiminnalle. (Liutta ym. 2002, 37.)

Aineistovarausten teon ohella tärkeä käytännön seikka oli tarvittavien näyttelyvitriinien varaaminen hyvissä ajoin asiasta vastaavan kirjastotyöntekijän kanssa. Koska erilaisia näyttelyjä on jatkuvasti yleisten kirjastojen arjessa, on varmistet-

tava tulevalle aineistonäyttelylle sopivaksi arvioitu määrä lukollisia vitriinejä, joihin voi sijoittaa arvokastakin materiaalia näyttelyn tueksi.

Aineistonäyttelyt kaipaavat usein oheismateriaalia ollakseen kiinnostavia ja täyttäkseen tarkoituksensa katseenvangitsijoina. Siksi erilaiset yhteistyötahot ja niiden onnistunut löytyminen ovatkin usein kullanarvoista näyttelyiden onnistumisen kannalta (Liutta ym. 2002, 39–41). Kuvataideharrastajat omistavat usein julisteita tai muita painatteita esimerkiksi taidemuseoista ja -näyttelyistä hankittuina. Schjerfbeck-näyttelyn kohdalla eduksi oli lopputyön tekijän taideharrastuneisuus, joka edesauttoi löytämään paikallisen taideyhdistyksen kautta Schjerfbeck-materiaalia omistavia henkilöitä. Yritys tuotti hedelmää, ja näyttelyn ajaksi lainaan saatiin sopivia taidekortteja ja -julisteita Schjerfbeckin teoksista.

Kuva 5. Taidekortteja ja Schjerfbeck-kirjoja sisältävä vitriini

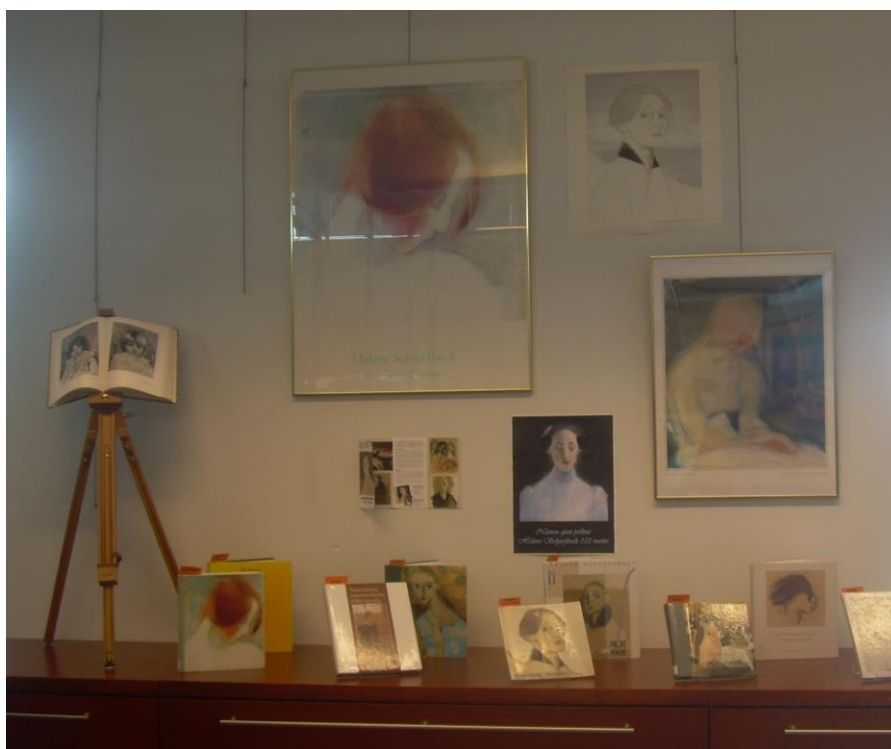
Näyttävä, eri muodoissa oleva kopioitu kuvamateriaali oli aineistonäyttelylle ilmeinen ja olennainen lisä Schjerfbeckin kaltaisen taiteilijan ollen kyseessä. Ainaana lisänä aihepiiriä elävöittämään tuotiin näyttelytilaan kenttämaalausteline, johon aseteltiin avoimeksi yksi lainattavissa olevista taidekirjoista. Esille tuli melko monipuolinen kattaus Schjerfbeckin töistä, ja lisänä saattoi käyttää taidekirjojen kuvitusta aiheesta (Kuva 5). Lisäksi Turun taidemuseosta saatiin opiskelukollegan lopputyöprojektin avulla lainaksi tarkoituksenmukaista lisätäytettä vitriineihin: pienpainatteita, vanha lehtijuttu ja pari kirjaa, joita ei Vaskikirjastoissa ollut (Kuva 6). Lopputyön tekijä toi käsiohjelman Ateneumin taidemuseossa samanaikaisesti esillä olleesta Schjerfbeck-juhlanäyttelystä asiakkaiden katseltavaksi.

Ennen näyttelyn rakentamista kirjoitettiin näyttelyn osaksi esille tuleva, Schjerfbeckin elämää ja uraa käsittelevä esittelyteksti kirjastoasiakkaita varten. Lisäksi oli sovittava erillisen näyttelyjulisteen ulkoasu teksteineen ja kuvineen kirjaston visuaalisesta viestinnästä vastaavan työntekijän kanssa. Näidenkin tuotosten lopullinen paikka näyttelyssä tuli miettiä tarkkaan pystytysvaiheessa.

Kuva 6. Turun Taidemuseon kokoelmista löytyi näyttelyyn muun muassa vanha lehtijuttu erään Schjerfbeckin maalauksen synnystä.

Liutan ym. (2002, 30) mukaan julisteet ovat yleinen mutta ei suinkaan paras havainnollistamiskeino aineistonäyttelyissä. Tässä tapauksessa se oli kuitenkin perusteltua kolmen ison julisteen muodossa, jotka toivat kehystettyinä näyttävyyttä pienpainatteiden ja taidekorttien rinnalle (Kuva 7). Maalaustaiteeseen liittyvissä näyttelyaiheissa saatavilla oleva kuvamateriaali on ymmärrettävästi keskeisessä asemassa, muodossa tai toisessa. Af Hällströmin (2011, 37) mukaan kopiot näyttelyissä voivat olla toimiva ratkaisu aidon materiaalin korvikkeena, kun näyttelyllisin keinoin on tarkoitus viestittää jotain, mitä kopioitu materiaali tukee aidon kaltaisesti. Helene Schjerfbeckin kyseessä ollen ei ollut muuta mahdollisuutta kuin etsiä näyttävää, kopioitua materiaalia, joka luo vaikutelman aidosta taiteesta. Kuvat puhuivat puolestaan, eikä muu todistusvoima aineistonäyttelyn tarkoitusta ajatellen ollut tarpeen.

Kuva 7. Schjerfbeck-aineistonäyttely sai tuekseen muun muassa julisteita taiteilijan töistä.

5.1.2 Näyttelyn kulku ja arviointi

Joskus asiakkaalle voi olla epäselvää, ovatko huolellisen esillepanon kautta näytillä olevat näyttelyn kirjat ja muu aineisto lainattavissa vai pelkästään katseltavissa. Onkin hyvä tapa informoida asiakkaita mahdollisimman selkeästi teosten lainausmahdollisuudesta. (Liutta ym. 2002, 38.) Tässä tapauksessa laitettiin Raision kaupunginkirjaston käytännön mukaisesti jokaisen teoksen väliin näkyville oranssin lappu ”lainaus neuvonnasta” (Kuva 8). Teokset olivat näyttelyyn päätyessään lainattu kirjaston lainauskortille, joten lainausilanteessa virkailijan tuli ensin lainautiskillä palauttaa teos, jotta lainaaminen asiakkaan omalla kirjastokortilla onnistuisi. Vitriinien sisälle näytteille valikoidut ja näytteille asetellut kirjaston kirjat eivät kuitenkaan olleet lainattavissa.

Huolimatta huolellisesta lainausmahdollisuuden näkyväksi tuomisesta, Schjerfbeck-aineistoa ei mennyt lainaksi juuri lainkaan. Syytä voi hakea kuvataideharrastajien oletetusta marginaalisuudesta Raision kokoisessa pienessä kaupungissa. Toisaalta myös tottuminen lainausautomaatteihin voi mahdollisesti tehdä lainauskynnyksen suuremmaksi virkailijalta lainattavien näyttelykirjojen tapauksissa. Kaikki asiakkaat eivät myöskään käy Raision kirjaston toisessa kerroksessa sijaitsevalla taideosastolla. Täysin lainaamattomaksi aineistonäyttelyksi Helene Schjerfbeck -näyttely ei kuitenkaan jäänyt. Vaikka aineistonäyttelyiden lainausmääristä niiden aikana ei lopputyön tekijän mielestä ollut tarpeellista yrittää pitää minkäänlaista lukua, ainakin yksi teos oli erään näyttelyn aikana työskennelleen kirjastotyöntekijän kertoman mukaan päätynyt palvelutiskin kautta lainaan.

Kuva 8. Lainattavissa oleva aineisto merkittiin oransseilla lapuilla.

Schjerfbeck-aineistonäyttelyn myötä taide- ja musiikkiosastolla lanseerattiin käyttöön uusi tila aineistonäyttelyitä tai pienimuotoisia muita taideaiheisia näyttelyitä varten (Kuva 9). Avara ja valoisa huonetila on osin näköetäisyydellä heti toisessa kerroksessa sijaitsevalle taide- ja musiikkiosastolle saavuttaessa, josta sinne kuljetaan musiikki- ja taideosaston huonetiloja jakavan, siltamaisen väylän kautta.

Käytössä oli kaksi erilaista vitriiniä, joista kerroksellisen vitriinin sijainti tuntui parhaalta tavanomaisella paikallaan osaston sisäänkäynnin yhteydessä, hie- man erillään muusta näyttelystä. Näin se oli tarkoituksellisen näyttävänä, muun muassa Schjerfbeck-aiheisia taidekortteja sisältävänä vitriininä heti kiinnittä- mässä osastolle saapuvien asiakkaiden huomiota aiheeseen. Runsassisältöi- nen, laakea vitriini oli puolestaan lainattavissa olevan Schjerfbeck-aineiston vä- littömässä läheisyydessä.

Näyttelylle annettu nimi ”Nainen ajan peilinä – Helene Schjerfbeckin syntymästä 150 vuotta” mainittiin lähinnä näyttelyä varten tehdyssä julisteessa, joka oli esillä näyttelyaineiston ja muun materiaalin yhteydessä. Vertauskuvallinen nimi oli harkittu valinta, jonka näyttelyn yleisö sai tulkita haluamallaan tavalla. Myös musiikki- ja taideosaston palvelutiskin viereen olisi voinut laittaa näyttelyjulisteeseen osoittamaan, että näyttely jatkuu viereisessä huoneessa, vaikka sinne näköetäisyys avaran kulkuväylän kohdalta osin olikin. Asiakkaiden huomion kiinnittäminen voi usein olla pienestä kiinni.

Palautetta aineistonäyttelyistä tulee Raision kaupunginkirjastossa asiakkailta harvoin (Kiviniemi 2012). Schjerfbeck-näyttelyä kuitenkin selvästi pysähdyttiin katselemaan. Kerran oli jopa pieni 6-8 henkilön taideharrastajaryhmä saapunut ohjaajan kanssa varta vasten aineistonäyttelyyn tutustumaan. (Koivisto 2012.)

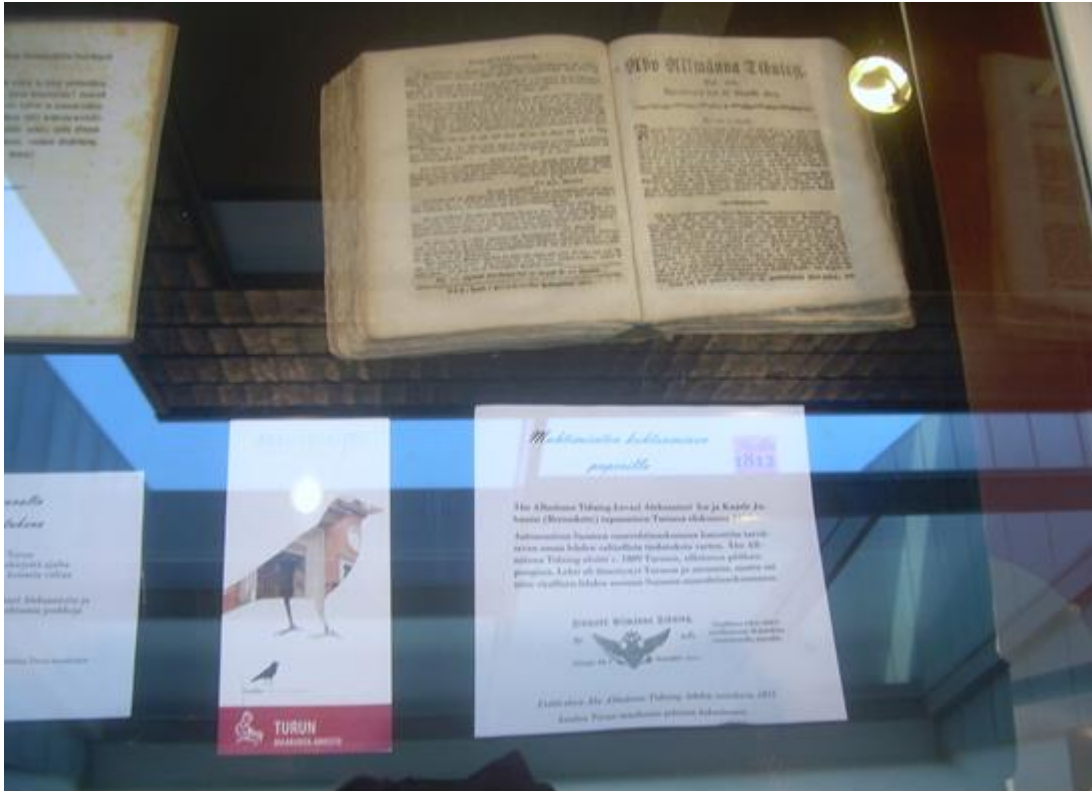
Kuva 9. Schjerfbeck-aineistonäyttelyn myötä kirjaston musiikki- ja taideosastolle lanseerattiin uusi näyttelytila. Kuvassa valokuvanäyttely keväällä 2015. (Kuva Raision kaupunginkirjasto 2015)

5.2 Vuoden 1812 tapaamisen 200-vuotismerkkipäivä

1812-juhlavuoden näyttelyn toimeksiantona oli aineistonäyttelyn pystytys ja visuaalisen ilmeen luominen somistuksen ja muun oheismateriaalin kautta. Näyttely päätettiin sijoittaa elokuuhun, sillä tarkka 200-vuotispäivä ajoittui tähän kuu-kauteen. Näyttelyaineiston valinta ja varaus tehtiin sovitusti Raision kaupungin-kirjaston toimesta, eikä opinnäytetyön tekijä osallistunut siihen. Näin toimittiin myös näyttelyn nimen kanssa. Turun kaupunginkirjastossa oli samanaikaisesti esillä Tapaaminen Turussa 1812 -näyttely, mutta yhteistyötä Turun kaupungin-kirjaston tai muiden Vaski-kirjastojen kanssa ei näyttelyjen suhteen ollut, vaikka lopputyön tekijä selvitti tämän mahdollisuuden.

5.2.1 Valmistelu ja esillepano

Opinnäyteprojektin käytännön työ alkoi 1812-näyttelyssä yhteistyötahojen ja sitä kautta oheismateriaalin tavoittelemisella. Lukolliset vitriinit varattiin tähänkin näyttelyyn ajoissa, samanaikaisesti Schjerfbeck-aiheisen aineistonäyttelyn kanssa. Varsinais-Suomen maakunta-arkisto osoittautui kullanarvoiseksi yhteis-työtahoksi, jota ilman näyttelyn arvokkuus olisi jäänyt vailla aitoa historiallista materiaalia huomattavasti pienemmäksi. Esille tulivat maakunta-arkiston koko-elman teokset *Consistorii Ecclesiastici Uti Åbo Af Trycket utgifna Cirkular bref* (julk.1813), joka sisälsi Turun tuomiokapitulin painettuja kiertokirjeitä vuosilta 1808–1812 ja aikalaislehti *Åbo Allmänna Tidningin* vuosikerta vuodelta 1812. Cirkular bref -teoksesta vitriiniin avonaiseksi valikoidun aukeaman kirkkoru-kouksessa ylistetään Keisari Aleksanteria ja rukoillaan voitokkuutta sodassa vihollisia eli Napoleonin johtamia joukkoja vastaan. *Åbo Allmänna Tidningistä* puolestaan valittiin esille vitriiniin olennainen, hallitsijoiden tapaamisesta kertova kuvaus aikalaisnäkökulmasta (Kuva 10).

Kuva 10. Turun maakunta-arkiston kokoelmasta lainattu Åbo Allmänna Tidning-lehden vuosikerta hallitsijoiden tapaamisesta kertovan uutisen kohdalta esille aseteltuna.

Toinen yhteistyötaho löytyi omanlaisensa tiedonhaun ja onnekkaidenkin sattumusten tuloksena: 1812-näyttelyn aihepiiriä käsittelevän, satunnaisen internet-haun seurauksena löytyi joitain vuosia vanha artesaaniopiskelijan blogi, jossa esiteltiin lopputyönä tehtyjä empiretyylisiä nukenvaatteita. Blogimerkinnästä selvisi, että nuket vaatteineen olivat olleet aiemmin esillä Kaarinan kaupunginkirjastossa. Nukenvaatteiden ompelija paikantui blogin kirjoittajasta pääteltävien ja löytyneiden yhteystietojen perusteella. Tämän yhteyden kautta näyttelyyn saadut nuket muodostuivat tärkeäksi osaksi näyttelyn monipuolisuutta ja visuaalista näyttävyyttä ajatellen (Kuva 11).

Kuva 11. 1812-tyyliin puettujen nukkien taustalle valikoitui aikalaispuvustoa kuvaava aukeama

Ennen esillepanoa tehtävänä oli kirjoittaa asianmukaiset esittelytekstit Maakunta-arkiston historiallisista teoksista sekä näyttelyn tarkoitusta tukemaan esille laitettava, lyhyt selostus vuoden 1812 tapahtumista ja vaikutuksista (Kuva 12). Tärkeää oli merkitä näkyvästi ja selkeästi esille teosten omistaja eli Varsinais-Suomen maakunta-arkisto. Sovittava oli myös näyttelyjulisteen visuaalinen ulkoasu ja muu tarvittava graafinen materiaali asiasta vastaavan kirjastotyöntekijän kanssa.

Kuva 12. Näyttelyn aihetta katsojalle avaava teksti ja lainattavissa olevia teoksia vuoden 1812 aihepiiristä.

Oheismateriaaliksi tulostettiin internetistä löytynyt empiresetappikuvio elävöittämään nukellista vitriinitasoa sekä taiteilijoiden aikalaiskuvausta vuodesta 1812, myös vitriinien taustaseinää elävöittämään. Aleksanteri I:n ja Kaarle Juhanan tulostetut aikalaiskuvat pääsivät antiikin kaltaisiin kehyksiin, ikään kuin kunnia-paikalle vitriiniin (Kuva 13). Kirjaston aineistonäyttelyjen materiaalin säilytysva-rastosta löytyi sattumalta sopivaksi osoittautuva, kiiltävän sininen kankaanpala, joka sopi hyvin hallitsijoiden kuvien hyllytasoa koristamaan. Antiikkikehysten jäljitelmät löytyivät lopputyön tekijän läheiseltä ja lunastivat paikkansa kunin-kaallista arvokkuutta luomaan.

Kuva 13. Hallitsijoiden kuvat ja muut yksityiskohdat vitriinissä toivat esiin kuninkaallista ajan henkeä.

5.2.2 Näyttelyn kulku ja arviointi

1812-näyttelyn esillä olevaa aineistoa lainattiin selvästi, toisin kuin Schjerfbeck-näyttelyssä. ”Aineisto lähti liikkeelle”, toteaa kirjastotoimenjohtaja Tiina Salo (2012). Paikallinen – ja siten Raision kaupunginkirjastonkin asiakkaita lähtökohdaisesti koskettava – historia-aihe on ehkä helposti lähestyttävämpi aihepiiri kuin yksittäisestä kuvataiteilijasta kertova näyttely. Lainatuksi tuleminen selittynee myös suurelta osin näyttelyn keskeisellä sijainnilla aikuisten osaston näyttelytilassa, kirjaston sisäänkäynnin ja lainaustiskin tuntumassa. Sharon Bakerin tutkimuksen mukaan palvelutiskin läheisyyteen esille aseteltua aineistoa lainattiin jopa tuhat prosenttia useammin kuin hyllystä. Bakerin tutkimusta mukaillen kirjaston takaosaan kootut aineistonäyttelyt ovat sen sijaan lainauksen edistämistä ajatellen turhaa vaivaa. (Almgren & Jokitalo 2010, 242.) Aineistonäyttelyiden arvoa on kuitenkin lyhytnäköistä mitata pelkästään lainaustilastojen valossa.

Herättää tyytyväisyyttä näyttelyn pystyttäjässä jos aineistonäyttelyn teoksia lainataan. Toisaalta voi tuntua, että huolella kootun näyttelyn annista tulee vajaa, mikäli tilalle ei ole laittaa uutta aineistoa. On kuitenkin muistettava, että aineistonäyttelyt tehdään aina juuri asiakkaita ja teosten löydettävyyttä ajatellen, joten näyttelyaineiston lainatuksi tuleminen palvelee juuri tätä tarkoitusta. Toinen ääripää voi olla näyttely, joka huolellisen esillepanon ja kauniin somistuksen myötä herättää asiakkaassa liiallisenkin kunnioituksen tunteen, eikä esillä olevaan aineistoon uskalleta kajota ollenkaan. Siksi selkeä tiedottaminen lainausmahdollisuudesta on olennaista. (Liutta ym. 2002, 38.) Tämänkin näyttelyn lainattavissa olevaan aineistoon laitettiin näkyville ”lainaus neuvonnasta” -tekstillä varustetut laput.

Tarvittavaa täydennystä Turku 1812-näyttelyyn tehtiin laittamalla esille kirjaston työskentelytiloissa näyttelyn ajan varalla säilytettyjä ylimääräisiä näyttelyyn soivia teoksia, kuten kaksoiskappaleita. Tämä lisäämismahdollisuus oli tiedossa näyttelyn ajan kirjastossa työskennelleellä Raision kaupunginkirjaston henkilökunnalla.

6 POHDINTAA

Aineistonäyttelyiden käytännön osuuksien onnistuminen sai kiittävää palautetta ennen kaikkea Raision kaupunginkirjaston henkilökunnalta ja 1812-näyttely liksäksi hieman yllättäen myös Turun maakunta-arkiston johtajalta. Kirjastosta annettu historiallinen aihe tuntui aluksi vaikeasti lähestyttävältä, mutta toteutus onnistui myös opinnäytteen tekijän mielestä. Korjaavaa palautetta näyttelyistä ei tullut ollenkaan. Suoranaista palautetta aineistonäyttelyistä tulee kirjastoasiakkailta Raisiossa hyvin vähän, mutta ainakin näyttelyt herättivät selvästi kiinnostusta ja niitä pysähdyttiin katsomaan. Palautekeskustelussa kirjastohenkilökunnan kanssa todettiin aineistonäyttelyistä tiedottamisen jääneen harmillisen vähäiseksi lähinnä niiden yleiseen kesäloma-aikaan sijoittuvan ajankohdan takia.

Ennalta suunniteltujen osa-alueiden saaminen kokoon saattaa olla aineistonäyttelyjen kohdalla usein epävarmaa. Näyttelyn rakentajalla hyvä olla mielessä edes jonkinlainen alustava varasuunnitelma siltä varalta, että asiat eivät sujuukaan ennalta ajatellusti. Schjerfbeck-näyttelyn kohdalla opinnäytetyön tekijä olisi luultavasti hätätapauksessa luottanut omiin luoviin kykyihinsä, joka olisi tarkoittanut Schjerfbeckin tyyliä jäljittelevää materiaalia muodossa tai toisessa. Tekijä olisi voinut laittaa esille aineiston lomaan myös erilaisia taiteilijatarvikkeita tunnelmaa elävöittämään.

Myös 1812-näyttelyn kohdalla olisi täytynyt muiden suunnitelmien muuttuessa suurelta osin turvautua lopputyön tekijän havainnollistamiskykyihin. Ajan kuvausta esimerkiksi empiretyylistä olisi voinut tehdä askartelemalla tai muuten luomalla käden taitojen kautta eri keinoin. Omakätinen havainnollistaminen tehokeinona on rajallinen ja työläs vaihtoehto, mutta luovuus auttaa siinä paljon. Opinnäytetyön tekijä voi vain arvailla, kuinka paljon todellisessa, usein muutenkin kiireisessä kirjastotyössä ollessa riittää aikaa tähän, tai välttämättä edes puuttuvien ja potentiaalisten yhteistyökumppanien sinnikkääseen etsimiseen. Käytännön kirjastoarjessahan aineistonäyttelyt täytyy rakentaa muun kirjastotyön ohella.

Joidenkin väylien sulkeutuessa avautuu uusia, yllättäviäkin yhteistyötahoja. Toisinaan tarvitaan hyvää tuuriakin. Ilman Varsinais-Suomen maakunta-arkistoa opinnäytteen tekijä olisi ollut hieman pulassa 1812-näyttelyn suhteen, vaikka se ei ollut ensisijainen yhteistyöehdokka. Turun taidemuseon kätköissä olevaan Schjerfbeck-aineistoon tekijä ei luultavasti olisi päässyt käsiksi ilman kurssitoveria, joka teki samanaikaisesti omaa lopputyötään siellä. Usein on osattava kysyä apua juuri oikealta ihmiseltä.

Tarvittaessa myös luova ongelmanratkaisukyky ja siihen liittyvä tiedonhaku saattavat tuottaa tulosta: miettiessään empiretyylin havainnollistamista näyttelymuotoon opinnäytteen tekijä päätyi hakukoneen kautta joitain vuosia vanhaan, artesaaniopiskelijan töiden kuvausta sisältävään blogiin, josta löytyi empiretyyliä nukenvaatteita esittelevä blogimerkintä. Selvisi, että kyseiset nuket vaatteineen olivat aiemmin olleet esillä Kaarinan kaupunginkirjastossa. Päättävissä oli siis tekijän ilmeisen läheinen sijainti ja sitä kautta oletettu helppo saavutettavuus. Historiallisten nukenvaatteiden tekijä löytyi: oli rohkeasti soitettava henkilölle ja selvitettävä tilanne. Yhteistyö ja nukkien lainaus onnistui tätä kautta ja nukeista tuli keskeinen, visuaalisesti näyttävä osa näyttelyn aineistollista osaa täydentävässä somistuksessa. Sinnikkyys ja positiivinen asenne useimmiten palkitsevat lopulta tekijänsä.

LÄHTEET

Ahtola-Moorhouse L. 2000. Ja kukaan ei tiedä millainen olen: Helene Schjerfbeckin omakuvat 1878–1945. Helsinki: Taide:

Almgren P & Jokitalo P. 2010. Kirjasto 2011: vaikutteita maailmalta. Helsinki: BTJ Finland Oy:

Grönholm, M. & Vaararinne, K. 2013. Enemmän esillä, enemmän käytössä: Sellon kirjaston aikuistenosaston aineiston esillepanon ja aineistonäyttelyiden merkitys ja huomioiminen asiakkaiden ja henkilökunnan näkökulmasta. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu 15.3. 2015.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201305209601>

Helene Schjerfbeck: Naisia, miehiä, omakuvia, maisemia, asetelmia. Holger, L. (toim.) 1997. Helsinki: Otava

Helinsky, Z. 2012. Pieni mutta tärkeä kirja kirjastojen markkinoinnista. Helsinki: BTJ Finland Oy

Holger, L. 1989. Helene Schjerfbeck: Elämä ja taide. Helsinki: Otava

Af Hällström, J. 2011. Näyttelyviestintä. Helsinki: Suomen Museoliitto

Kauranen, S. 2011. Kirjanäyttely Lastenkirjainstituutille: Piilomaasta Karhumäkeen – kotimaisia satuja 1960-luvulta tähän päivään. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu 10.5.2015. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2011060410932>

Kettunen, S. 2009. Onnistu projektissa. Helsinki: WSOY.

Kirjasto 2012: asiakkaan asialla. Almgren P. & Jokitalo P. (toim.) 2011. Helsinki: BTJ Finland Oy

Kiviniemi, E. 2012. Aikuistenosaston osastonjohtaja. Raision kaupunginkirjasto. Haastattelu 14.9.2012.

Koivisto, A. 2012. Kirjastovirkailija. Raision kaupunginkirjasto. Haastattelu 13.9.2012.

Konttinen, R. 2004. Oma tie: Helene Schjerfbeckin elämä. Helsinki: Otava

Lahtinen, R. 2014. Turun historia. Turku: Turkuseura-Åbosamfundet ry.

Liutta, A. Meriluoto M. ja Ropponen P. 2002. Kirjanäyttelyt kirjastossa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Pelin, R. 2009. Projektinhallinnan käsikirja. Helsinki: Projektijohtaminen Oy Risto Pelin.

Perälä, M. 2010. Nutturat auki! Lapin kirjastojen imago, viestintä ja brändi. Lapin maakuntakirjasto: Markkinointi ja verkkopalveluhanke. Viitattu: 15.3.2014. Saatavana: http://wiki.kirjastot.fi/upload/7/72/Br%C3%A4ndisuunnitelma_lopullinen.pdf

Pohjola, H. 2012. Taideosaston osastonjohtaja. Raision kaupunginkirjasto. Haastattelu 13.9.2012.

Salo, T. 2012. Kirjasto- ja kulttuuritoimenjohtaja. Raision kaupunginkirjasto. Haastattelu 14.9.2012

Taikavuorella: muutoksen vuodet 1902–1925. Hämäläinen-Forslund, P. (toim.) 2001. Näyttelyjulkaisu. Helsinki: WSOY

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi

Villstrand, N. 2012. Turun tapaaminen 1812 paikallisesta näkökulmasta.

Esitelmä Turku 1812 -tieteellisessä seminaarissa 23.8.2012

Viitattu 18.5.2015. https://www.youtube.com/watch?v=_DwsZiBeTqY